

РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті висвітлено питання мотиваційних стратегій поведінки особистості під час вивчення іноземних мов на немовних факультетах ВНЗ в Україні. Формування мотивації навчання іноземних мов у немовному ВНЗ має істотне значення для підвищення якості навчання. Способи і методи, які розглянуто в цій статті, мають допомогти викладачам і студентам у формуванні орієнтовного та поведінкового елементів мотивації, що сприятиме підвищенню якості вивчення іноземних мов.

Ключові слова: мотиваційні стратегії, самопізнання, ефективність викладання, професійно орієнтоване спілкування, мотивація досягнення, поточний контроль, навчання.

Зміни, що відбуваються в соціальній сфері нашого суспільства, викликали необхідність формування активної, конкурентоспроможної особистості. У зв'язку із цим одним із важливих завдань підготовки фахівців було і залишається завдання вивчення іноземних мов не лише в мовних, а й у немовних ВНЗ. У сучасних умовах перед викладачем іноземної мови постає завдання пошуку та дослідження нових для нього педагогічних аспектів, котрі зможуть забезпечити ефективність викладання. Сучасному викладачу іноземної мови необхідно виявити такі особливості педагогічної діяльності, які сприяють формуванню пізнавальних інтересів студентів, дають можливість застосувати активні форми навчання, тобто водночас підвищують рівень педагогічної компетентності самого викладача іноземної мови в немовному ВНЗ. Виникає необхідність у розробці та дослідженні методологічних основ забезпечення ефективності викладання, у виявленні структурних компонентів особистості викладача, які сприяли б підвищенню рівня його педагогічної майстерності.

У зв'язку з цим слід зазначити, що останнім часом у ВНЗ України спостерігається підвищення інтересу дослідників до питання мотивації до вивчення іноземних мов. Але, незважаючи на існуючу останніми роками тенденцію до зростання кількості монографій, котрі присвячені проблемам мотивації (Є.П. Ільїн, С.Б. Каверін, Л.В. Куліков, А.К. Маркова, Б.А. Сосновський та ін.), праці, присвячені власне прикладним аспектам її формування, практично відсутні.

Відповідно до досить великої кількості підходів до дослідження мотивації, її сутність визначається по-різному. Але найпоширенішим поглядом щодо визначення сутності мотивації є такий: мотивація – сукупність мотивів, зумовлена потребами і цілями особистості, рівнем домагань та ідеалами, умовами діяльності (зовнішніми: винагорода тощо; внутрішніми: знання, уміння, здатності, характер) і світоглядом, переконаннями, спрямованістю особистості. При цьому не слід лишати поза увагою той факт, що мотивація – утворення не статичне, а динамічне, оскільки спонукання, тобто потреби в навчанні, сенс навчання, мотиви навчання, цілі, емоції,

ставлення та інтереси, з яких складається мотивація, постійно змінюються і створюють нові відносини одне з одним [1].

Метою статті є розгляд питання щодо розвитку мотивації студентів до вивчення іноземних мов під час професійної підготовки на немовних факультетах ВНЗ в Україні.

Глобалізація економіки, зближення європейських систем вищої освіти, що здійснюється у рамках Болонського процесу, також впливає на визначення якостей майбутніх фахівців. Серед інтегрованих вимог до фахівця XXI ст., що були сформульовані під егідою ЮНЕСКО, відзначається висока комунікативна готовність, яка передбачає володіння однією з найбільш поширених у діловому світі іноземних мов. На думку багатьох провідних роботодавців України, володіння іноземною мовою посідає зараз друге місце серед вимог, що висувуються ними до випускників ВНЗ, поступаючись тільки професійній компетенції та випереджаючи комп'ютерну грамотність.

Мотиваційні стратегії (результативно-цільова і процесуальна) є механізмами регуляції, які дають змогу коригувати рівень мотивації студентів, що прямо пропорційний успішності. Оптимальне поєднання результативно-цільової та процесуальної мотивацій забезпечує вищий рівень оволодіння студентами іноземними мовами за показниками успішності. Функція мотиваційних установок цільового типу полягає у створенні єдиного смислового простору. У межах і під впливом єдиного смислового простору діють алгоритми процесуальних спонукань, що забезпечені програмно-контрольними діями викладача та самого студента. При цьому оптимальна зона поєднання зміщується в бік однієї або іншої стратегії. Це залежить від рівня початкової мотивації навчання, рівня володіння мовою і відповідних труднощів. Для немовних факультетів ВНЗ характерне поєднання зі зниженням рівня домагань і потребою в зовнішніх стимулах і вищою відповідністю методів поданню матеріалу з боку викладача. До блокувальних чинників засвоєння мови зараховують низьку значущість цільових установок і значні труднощі процесу навчальної діяльності [2].

Студенти немовних факультетів ВНЗ не зацікавлені у вивченні іноземних мов і в більшості випадків поводяться пасивно на заняттях і при виконанні домашніх завдань. У зв'язку з цим викладачеві необхідно створити сприятливі умови засвоєння мови, до яких належать висока значущість цільових установок і помірні труднощі процесу засвоєння. Викладач повинен переконати студентів у тому, що вивчення іноземної мови потрібне для їхньої успішної професійної діяльності в майбутньому, тобто серед студентів необхідно сформулювати потреби у вивченні іноземної мови. У цьому випадку говорять про “особовий сенс” (О.М. Леонтьєв) предмета вивчення в структурі мотивації [3]. Суб'єкт прогнозує реальні наслідки оволодіння іноземною мовою для подальшої життєдіяльності в плані перспектив свого розвитку.

Такі сучасні соціальні умови, як Болонський процес, спільні проекти з іноземними партнерами, документація на іноземних мовах до сучасних

технічних засобів, зацікавленість російських фірм у фахівцях, які знають іноземні мови, є сприятливими передумовами успішності формування потреб у вивченні іноземних мов. Звичайно, при цьому не слід зменшувати роль викладача, адже від його здатності впливати на студентів багато в чому залежить встановлення довірчих відносин в аудиторії.

У рамках сучасного особистісно-діяльнісного підходу порушується проблема внутрішніх резервів людини, що склалися до початку вивчення іноземної мови, до яких належать: комунікативні, емоційні та вольові якості, самооцінка особистості. Рівень сформованості справжніх якостей сприяє легкості та швидкості засвоєння іноземної мови, антиципації в міру труднощів для суб'єкта, відображенню через суб'єктивну оцінку посиленості вивчення іноземної мови. Але вивчення іноземної мови починається в усіх немовних ВНЗ України з першого курсу. Згідно з віковою періодизацією, 17–18 років – старший підлітковий вік. Це говорить про те, що в більшості студентів існує розмита самооцінка особистості, що є наслідком кризи ідентичності та пов'язане з початком навчання у ВНЗ, виникає операційна криза навчально-професійної самосвідомості. Студенти не впевнені у правильності виконання навчальних дій (операційна криза), з одного боку, а з іншого – вікові особливості старшого підліткового віку впливають на самооцінку, саморефлексію, самореалізацію, самопізнання, самовизначення студентів.

Як уже згадувалося вище, поточна регламентація відіграє далеко не останню роль в ефективності того чи іншого курсу навчання. Під поточною регламентацією розуміється те, як викладач організовує процес, процедурні характеристики роботи зі своєї дисципліни. Процедурна організація є стимуляцією учнів до оволодіння предметом. Коли зрозуміло, що домашні завдання не хаотичні, а мають системний характер, коли студент помічає, що викладач індивідуально відстежує роботу та прогрес кожного учасника групи, не шкодуючи на це часу й зусиль, коли викладач дає індивідуальні рекомендації, підтримуючи учнів у їх нелегкій праці, тоді все це покращує мікроклімат у групі та контакт із викладачем. Крім того, системність у поточному контролі породжує дух змагання у студентів, що позитивно відображається на їхній успішності. Принцип оптимальності вимагає адекватності будь-яких процедурних обмежень. На заняттях необхідно враховувати психологічні особливості кожної групи і відповідно до цього обирати стиль поточної регламентації. Слід також наголосити на тому, що суворота процедурна організація сприяє розвитку автономності у студента, коли він вимушений регулярно виконувати певну кількість завдань, намагаючись відповідати рівню групи або бажаючи стати одним із найсильніших її учасників, що примушує шукати нові джерела інформації, відточувати свої навички. Співвідношення контролю з боку викладача й автономності студента повинні змінюватися залежно від переходу студента від курсу до курсу, тобто за умови дорослішання. На старших курсах доречно надавати студентам більше свободи та самостійності, давати їм більшу кількість можливостей для самовираження і творчості. Отже, адекватний ви-

бір поточної регламентації може відіграти не останню роль в ефективності вивчення будь-якого предмета. Важливо, щоб стиль цієї регламентації відповідав рівню підготовленості групи та її потенціалу [2].

Існуючий зв'язок актуальної часової зони навчальних і вживаних мотиваційних стратегій можна використовувати для регуляції навчальної та трудової діяльності. Під актуальною часовою зоною особистості розуміють те, на якому відрізку її тимчасового шляху події мають особливу суб'єктивну важливість, орієнтована людина на майбутнє чи на сьогоднішнє. Для студентів із динамічним складом особистості важливим насамперед є процес здійснення діяльності. Таких людей можна зацікавити саме процесом. Часова актуальна зона цих студентів не збігається із часовою зоною, актуальною для викладача, тому що останній переважно орієнтований на кінцевий результат, і відповідно, увесь курс побудований на тому, щоб досягти цього результату [2].

Таким чином, викладання іноземної мови на факультетах немовних ВНЗ повинне мати свою специфіку порівняно з викладанням на факультетах мовних ВНЗ, що відображає відносно низьку мотивацію та високі труднощі засвоєння мови. Рівень мотивації тісно пов'язаний із рівнем успішності засвоєння предмета. Підвищуючи мотивацію до вивчення іноземної мови, ми підвищуємо також рівень її засвоєння і як додатковий позитивний ефект отримуємо підвищення успішності з цього предмета та суб'єктивну задоволеність. Для ВНЗ, де іноземна мова не є профільним предметом, питання вибору мотиваційних стратегій має особливу актуальність. Насамперед, це пов'язано із тим, що вивчення іноземної мови на факультетах немовних ВНЗ має в основному інтенсивний характер. Для викладача особливо важливо вибрати саме ту мотиваційну стратегію, яка буде адекватна для кожної конкретної групи студентів у контексті оптимального поєднання результативно-сміслових і процесуальних мотивів, що спираються на алгоритми поточної регламентації.

Але, якщо ми звернемося до зарубіжних досліджень, то побачимо істотні відмінності в поглядах на формування мотивації. Феноменологічний, "гуманістичний" напрям у зарубіжних підходах поставив проблему інтринсивної мотивації, що привертає увагу до активної ролі самого суб'єкта в певній ситуації, тобто для вирішення проблеми формування мотивації потрібний розгляд специфічних механізмів її ситуативної динаміки. Йдеться про чинники мотивів, що впливають на трансформацію під час подій. Активну роль у цих подіях відіграє сам суб'єкт у єдності когнітивних і афективних проявів. Звідси слід зробити висновок про те, що вміння – це не сформований продукт, а процесуальне знання, що формується в процесі суб'єкт-об'єктної взаємодії, під час якої зливається переживане і спостережуване, суб'єкт і об'єкт. Як вже було сказано вище, характерним прикладом такого злиття є інтринсивні форми поведінки і діяльності (гра, творчість тощо).

Якщо застосувати цей підхід до вивчення іноземних мов, то необхідно формувати мотивацію досягнення, орієнтовану на успіх, відштовхую-

чись від інтринсивних ситуацій. Розглянемо детальніше алгоритм формування мотивації досягнення при вивченні іноземних мов. Для цього необхідно здійснити такі кроки:

1. Створення ситуації, що актуалізує неспецифічну інтринсивну мотивацію, тобто ситуації, що схильна до різних змін з боку суб'єкта, і цінність цієї ситуації важлива саме для моменту особового розвитку суб'єкта, а не тільки для онтогенетичного розвитку.

2. Поступове введення в інтринсивну ситуацію умов, що трансформують початкову ситуацію в проблемну, та стимулюють виникнення стану “нерозуміння”.

3. Формування способів дій, що приведуть до подолання нерозуміння та подальшого осмислення ситуації (стратегія “робота”).

4. Поступове зведення діапазону проблемних ситуацій до ситуацій, що актуалізують мотивацію досягнення.

5. Збільшення кількості та різноманітності ситуацій досягнення в обсязі навчальних завдань. Поширення поведінкової стратегії “робота” на більший діапазон ситуацій досягнення.

Але при формуванні мотивації досягнення, орієнтованої на успіх, необхідно не лише розробити поведінкову стратегію “роботи” на основі інтринсивних ситуацій, а й важливо враховувати й орієнтовний компонент (постановку цілей). Етап постановки цілей – це не що інше, як формування очікувань відносно результатів навчання. Слухачі формують емоційні образи “своєї іноземної мови”: її актуального, ідеального й очікуваного стану в результаті навчання. Актуальний стан у результаті навчання відповідає рівню досягнень, ідеальний стан – рівню домагань, очікуваний стан – рівню очікувань від навчання. При розвитку мотивації досягнення, орієнтованої на успіх, а не на уникнення невдачі, при відповідній стратегії робота студенти досягають результатів, що відповідають рівню їхніх очікувань.

Таким чином, формування мотивації навчання іноземних мов у немовному ВНЗ має істотне значення для підвищення якості навчання. Як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники стосовно проблеми формування мотивації використовують такі мотиваційні стратегії: результативно-цільову (орієнтовну) і процесуальну (поведінкову). Вітчизняні психологи розглядають мотивацію в онтогенетичному розвитку, а зарубіжні дослідники беруть до уваги ситуативний розвиток мотивації. Істотне значення при використанні цих стратегій у немовному ВНЗ, під час вивчення іноземних мов, належить ролі викладача. Студенти часто не мають певних задатків, що необхідні для успішного вивчення іноземних мов, їм притаманний низький рівень домагань і відсутні потреби у вивченні предмета, а також існуюча непопулярність німецької та французької мов у сучасному суспільстві призводять до відсутності бажання та наполегливості в досягненні очікуваних результатів.

Висновки. Незважаючи на значну кількість публікацій і досліджень у цьому напрямі, проблема мотивації студентів до вивчення іноземних мов під час професійної підготовки залишається актуальною. Мотиваційними

стратегіями, які найчастіше використовуються викладачами, є результативно-цільова (орієнтовна) й процесуальна (поведінкова).

Питання подальшого дослідження пов'язані з вивченням питань позааудиторної, самостійної роботи студентів. Способи і методи, що були розглянуті в цій статті, мають допомогти викладачам і студентам у формуванні орієнтовного та поведінкового елементів мотивації, що сприятиме підвищенню якості вивчення іноземних мов.

Список використаної літератури

1. Виленский В.Я. Технологии профессионально-ориентированного обучения в высшей школе : учеб. пособ. / В.Я. Виленский, П.И. Образцов, А.И. Уман. – М. : Педагогическое общество России, 2004. – 192 с.

2. Виханский О.С. Менеджмент: Человек, стратегия, организация, процесс. /О.С. Виханский, А.И. Наумов. – М. : Гардарики, 1996. – 416 с.

3. Зимняя И.А. Педагогическая психология : учеб. пособ. / И.А. Зимняя. – М. : Логос, 2000. – 384 с.

4. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы : учеб. пособ. / Е.П. Ильин. – Питер, 2003. – 512 с.

5. Китайгородская Г.А. Интенсивное обучение иностранным языкам: теория и практика / Г.А. Китайгородская. – М. : Русский язык, 1992. – 254 с.

6. Сластенин В.А. Педагогика профессионального образования: учеб. пособ. для вузов / В.А. Сластенин. – М., 2006. – 368 с.

Знанецкий В.Ю. Развитие мотивации студентов к изучению иностранных языков во время профессиональной подготовки

В статье освещаются вопросы мотивационных стратегий поведения личности во время изучения иностранных языков на неязыковых факультетах вузов в Украине. Формирование мотивации изучения иностранных языков в неязыковом вузе имеет существенное значение для повышения качества учебы. Способы и методы, которые были рассмотрены в статье, должны помочь преподавателям и студентам в формировании ориентировочного и поведенческого элементов мотивации, что будет способствовать повышению качества изучения иностранных языков.

Ключевые слова: мотивационные стратегии, самопознание, эффективность преподавания, профессионально ориентированное общение, мотивация достижения, поточный контроль, обучение.

Znanetsky V. Development of students' motivation to study foreign languages in the process of professional training

The article describes motivation strategies of individual's behavior while studying foreign languages at the high educational institutions. The motivation formation has a great value for the improvement of the education quality. Methods examined in the article have to enable both teachers and students to form an orientation and behavioral aspects of motivation. The last ones are to improve the quality of foreign languages studies.

Key words: motivation strategies, self development, efficiency of teaching, professional speaking, motivation to achieve, continuous assessment, teaching.